

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ М. П. ДРАГОМАНОВА**

СЕМЕНЦОВА ОКСАНА МИКОЛАЇВНА

УДК 159.922.76-053.4:616.89-008(045)

**ПСИХОЛОГІЧНА КОРЕКЦІЯ КОМУНІКАТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ З ЗПР**

19.00.08 - спеціальна психологія

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата психологічних наук

Київ – 2021

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано в Національному педагогічному університеті ім. М. Драгоманова, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник:

доктор педагогічних наук, професор,
дійсний член НАПН Академії України
Синьов Віктор Миколайович,
Національний педагогічний університет
імені М. Драгоманова,
професор кафедри психокорекційної педагогіки.

Офіційні опоненти:

доктор психологічних наук, професор
Романенко Оксана Вікторівна,
Національна академія внутрішніх справ,
професор кафедри юридичної психології;

кандидат психологічних наук
Іваненко Аліна Сергіївна,
Державний вищий навчальний заклад
«Донбаський державний педагогічний
університет»,
старший викладач кафедри технологій
спеціальної та інклюзивної освіти.

Захист відбудеться 11 травня 2021 року о 12-00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.053.23 Національного педагогічного університету ім. М. Драгоманова за адресою: 01061, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

З дисертацією можна ознайомитися у науковій бібліотеці Національного педагогічного університету імені М. Драгоманова (01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9).

Автореферат розіслано 10 квітня 2021 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

С.В. Федоренко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. В умовах сучасного суспільства існуюча система допомоги дітям з легкими формами інтелектуальних порушень потребує вдосконалення та подальшого розвитку. При цьому важливим завданням є організація колективної діяльності дітей із затримкою психічного розвитку (ЗПР), яка ускладнюється через недостатній рівень сформованості у них комунікативних навичок. Тому актуальним завданням є дослідження особливостей комунікативної діяльності дітей із ЗПР з однолітками та організація корекційної роботи в цьому напрямі.

Дослідження особливостей розвитку дітей із ЗПР засвідчують, що ця категорія є досить різноманітною за своїм складом (Т. Власова, К. Лебединська, В. Лубовський, М. Певзнер, У. Ульяновка). До неї належать діти з такими варіантами порушення розвитку, які можна вважати зворотними. Як показали дослідження українських вчених розвиток дітей із ЗПР характеризується нерівномірним або затриманим дозріванням вищих психічних функцій, недостатністю пізнавальної діяльності, зниженим рівнем працездатності, недорозвиненням емоційно-особистісної сфери (Н. Бастун, Є. Соботович, В. Тарасун, І. Ужченко, О. Хохліна, М. Шеремет). Питання надання психологічної допомоги таким дітям вивчали вітчизняні вчені А. Іваненко, О. Романенко, Л. Руденко, Є. Соботович, В. Тарасун, О. Хохліна та ін.

Особлива увага сучасних науковців приділяється психологічним проблемам діагностики та корекції розвитку дітей шкільного та дошкільного віку із ЗПР (С. Кондукова, І. Омельченко, М. Шеремет). Зокрема дослідження особливостей спілкування у дітей із ЗПР та формування у них комунікативних навичок проводились за такими напрямками: психологічні особливості спілкування молодших школярів з затримкою психічного розвитку (Р. Тригер); особливості спілкування дітей-сиріт із ЗПР старшого дошкільного віку (Т. Журавльова); особливості комунікативної дезадаптації та можливості її корекції у дітей із ЗПР у старшому дошкільному віці (О. Медведева, Л. Савчук). О. Дмитрієвою досліджувались особливості спілкування дітей із ЗПР з дорослими. Доведено, що діти із ЗПР відстають від своїх однолітків у комунікативному розвитку. У них спостерігається низький рівень розвитку мовленнєвих засобів спілкування, домінування експресивно-мімічних та практично-дійових засобів спілкування, що ускладнює виникнення змістовних контактів у спілкуванні.

Аналіз наукових праць (І. Мартиненко, І. Омельченко, Т. Сак та ін.) свідчить, що процес спілкування дітей із ЗПР з однолітками потребує додаткового вивчення. Для процесу виховання та навчання дітей із ЗПР важливо вдосконалювати методи та прийоми діагностики та корекції, розробляти та впроваджувати в практику роботи спеціалізовані програми, що сприятимуть розвитку комунікативної діяльності дітей із ЗПР.

Це, з урахуванням актуальної проблематики сучасної теорії та практики спеціальної психології у віковому й педагогічному аспектах, зумовило вибір теми дослідження: **«Психологічна корекція комунікативної діяльності старших дошкільників з ЗПР».**

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційне дослідження виконано відповідно до тематичного плану науково-дослідницької роботи кафедри спеціальної психології та медицини Національного педагогічного університету (НПУ) імені М. Драгоманова «Клініко-психологічні особливості дітей з психофізичними порушеннями». Тему дисертаційного дослідження затверджено рішенням Вченої ради НПУ імені М. Драгоманова (протокол № 4 від 25.11.2011 р.) та узгоджено в Міжвідомчій раді з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол № 6 від 19.06.2012 р.).

Мета роботи полягає в науковому обґрунтуванні моделі психологічної корекції комунікативної діяльності дітей старшого дошкільного віку із ЗПР у закладах дошкільної освіти та розробці на її основі й апробації системи роботи практичного психолога з організації психологічної корекції комунікативної діяльності дітей із ЗПР.

Завдання дослідження:

1. На основі теоретичного аналізу та систематизації наукових уявлень про природу та зміст ЗПР висвітлити значущість психологічної корекції комунікативної діяльності для розвитку дітей дошкільного віку із ЗПР та їх подальшої соціалізації.

2. Розробити функціональну модель комунікативного акту для визначення емпіричних показників та критеріїв дослідження особливостей процесу комунікативної діяльності.

3. Емпірично дослідити особливості комунікативної діяльності дітей із ЗПР старшого дошкільного віку з однолітками, визначити домінуючу форму спілкування та напрями корекції комунікативної діяльності дітей старшого дошкільного віку із ЗПР.

4. Запропонувати систему роботи практичного психолога з корекції комунікативної діяльності дітей із ЗПР старшого дошкільного віку та здійснити її експериментальну перевірку в умовах закладу дошкільної освіти.

Об'єктом дослідження є соціально-психологічний розвиток дітей старшого дошкільного віку із ЗПР.

Предмет дослідження – психологічна корекція комунікативної діяльності дітей із ЗПР старшого дошкільного віку у спілкуванні з однолітками в умовах закладу дошкільної освіти (ЗДО).

Теоретико-методологічну базу дослідження склали: філософсько-психологічні положення теорії культурно-історичного розвитку вищих психічних функцій особистості, соціально-діяльній природи спілкування, взаємообумовленості розумового, емоційно-вольового та мовленнєвого розвитку (Л. Виготський, Г. Костюк, В. Кремень, О. Леонтєв, С. Максименко, С. Рубінштейн та інші); психолого-педагогічні ідеї особистісно-орієнтованої освіти, зокрема дошкільної, модернізації її змісту (В. Андрущенко, І. Бех, А. Богуш, О. Кононко, В. Кремень, Т. Піроженко); психолого-педагогічної теорії спеціальної освіти, її компенсаторно-корекційного спрямування, єдності та специфічності закономірностей дитини в нормі та при психофізичних порушеннях, реального оптимізму в оцінці перспектив розвитку і соціалізації

особистості дитини при дизонтогенезі різних нозологій (В. Бондар, Л. Виготський, Т. Власова, І. Дмитрієва, В. Лубовський, С. Конопляста, С. Миронова, О. Романенко, Л. Руденко Т. Сак, В. Синьов, Є. Синьова, Д. Супрун, В. Тарасун, С. Федоренко, Л. Фомічева, М. Шеремет, Д. Шульженко, М. Ярмаченко та інші).

Методи дослідження: Відповідно до завдань дослідження використовувались такі методи: 1) *теоретичні*: теоретико-методологічний аналіз спеціальних психолого-педагогічних концепцій та теорій з метою визначення стану розробленості проблеми психологічної корекції комунікативної діяльності дітей із ЗПР; системне моделювання комунікативного акту з використанням SADT-методології та IDEF0-стандарту для визначення емпіричних показників та критеріїв дослідження особливостей процесу комунікативної діяльності; 2) *емпіричні*: авторська модифікація методики О. Смирнової, Г. Капчелі щодо діагностики особливостей та домінуючої форми спілкування дітей із ЗПР з однолітками; аналіз продуктів мовленнєвої діяльності; формувальний експеримент для перевірки ефективності системи роботи практичного психолога з корекції комунікативної діяльності дітей із ЗПР в умовах ЗДО; 3) *статистичні*: методи описової математичної статистики, Т-критерій Стьюдента, кутовий критерій Фішера – для опрацювання кількісних результатів констатувального та формувального експериментів.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що *вперше*:

- розроблено функціональну модель спілкування з використанням SADT-методології та IDEF0-стандарту, яка надає можливість оцінити внутрішні взаємозв'язки між операціями і діями в окремих комунікативних актах;

- визначено критерії експериментального дослідження особливостей комунікативного акту дітей старшого дошкільного віку із ЗПР у спілкуванні з однолітками;

- запропоновано модель корекції комунікативної діяльності дітей старшого дошкільного віку із ЗПР в умовах ЗДО;

- обґрунтовано систему роботи практичного психолога з організації корекції комунікативної діяльності дітей із ЗПР в умовах ЗДО.

Здійснено модифікацію діагностичної методики О. Смирнової, Г. Капчелі, що надає можливість визначити провідну форму спілкування дітей старшого дошкільного віку із ЗПР з однолітками.

Подальшого розвитку набули методи та прийоми корекції комунікативної діяльності дітей старшого дошкільного віку із ЗПР.

Практична значущість результатів дослідження полягає у тому, що методика дослідження, виступаючи засобом діагностики та визначення особливостей комунікативної діяльності дітей із ЗПР, дає практичну можливість дослідити особливості комунікативної діяльності, зробити кількісний та якісний аналіз висловлювань, визначити домінуючу форму спілкування та напрямки корекції.

Психологічна система корекції комунікативної діяльності дітей старшого дошкільного віку спрямована на формування мовленнєвого спілкування дитини з однолітками; розрахована на організацію взаємодії дітей з дорослими та

однолітками на індивідуальному та груповому рівнях шляхом підвищення мотивації до комунікативної та пізнавальної діяльності дітей, формування вмінь і навичок мовленнєвої діяльності.

Система роботи з організації психологічної корекції комунікативної діяльності дітей старшого дошкільного віку може використовуватися практичними психологами в умовах ЗДО в спеціалізованих групах для дітей із ЗПР, в групах з інклюзивною формою навчання і в групах загального розвитку.

Отримані результати можуть бути використані в освітньому процесі закладів дошкільної освіти, закладів вищої освіти під час викладання дисциплін «Спеціальна психологія», «Корекційна педагогіка»; на відповідних курсах в системі підготовки та перепідготовки фахівців за спеціальністю «Дошкільна освіта», «Спеціальна та інклюзивна освіта».

Апробація результатів дослідження. Теоретичні й експериментальні результати дослідження було оприлюднено в доповідях на конференціях, з яких 2 міжнародного та 12 регіонального рівня:

– міжнародних: «Психологическая наука в образовательном пространстве» (Н. Новгород, 2008); «Проблемный ребенок в современном социокультурном пространстве образования и семьи» (Н. Новгород, 2009);

– регіональних: щорічної науково-практичної конференції викладачів, науковців, молодих учених, аспірантів та студентів «Тиждень науки» (Запоріжжя, 2009, 2010, 2011, 2013, 2014, 2015, 2016, 2017, 2018, 2019, 2020); міжнародному освітньому форумі «Особистість в єдиному освітньому просторі» (Запоріжжя, 2014).

Результати дисертаційного дослідження впроваджено в освітній процес післядипломної педагогічної освіти педагогів загальноосвітніх та спеціалізованих дошкільних закладів освіти КЗ «ЗОППО» ЗОР (акт впровадження від 12.11.2020 р.), Національного університету «Запорізька політехніка» під час викладання навчальних дисциплін «Спеціальна психологія», «Корекційна педагогіка», «Основи інклюзивної освіти», «Організація та методика навчального процесу осіб з ПФП» (акт впровадження від 25.01.2021), Запорізького дошкільного навчального закладу (ясла-садок) №213 «Золотий колосок» (акт впровадження від 20.10.2020), Запорізького закладу дошкільної освіти (ясла-садок) комбінованого типу № 244 «Біла лілея» (довідка № 143 від 28.12.2020), реабілітаційний процес Комунального закладу «Центру комплексної реабілітації дітей з інвалідністю» Запорізької обласної ради (акт впровадження від 11.02.2020).

Публікації. Основні положення й результати дослідження висвітлено в 23 публікаціях, із них: 5 – у вітчизняних наукових фахових виданнях, 1 – у вітчизняному фаховому виданні, що зареєстровано в наукометричній базі Index Copernicus International, 2 – у колективних монографіях, 15 – у матеріалах наукових конференцій.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (261 найменування), 4 додатків. Основний зміст дисертації викладено на 175 сторінках, загальний обсяг – 217 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У вступі обґрунтовано актуальність обраної теми, сформульовано об'єкт, предмет, мету, завдання і методи дослідження, розкрито методологічні основи; висвітлено наукову новизну, практичне значення роботи, наведено дані про апробацію та впровадження результатів дослідження.

У першому розділі – «Теоретичні засади комунікативної діяльності старших дошкільників із ЗПР» – здійснено аналіз стану вивчення проблеми у вітчизняних та зарубіжних дослідженнях.

Аналіз загальнонаукових підходів до визначення феномену «комунікативна діяльність» показав наявність у авторів різноманіття поглядів на тлумачення цієї дефініції. В дисертаційній роботі показано синонімічність дефініцій «комунікативна діяльність» та «спілкування», що підтверджується дослідженнями О. Запорожця, О. Леонтєва, Б. Ломова, М. Лісіної, А. Рузької, які розглядали спілкування у межах діяльнісного підходу.

Значна кількість праць присвячена дослідженню особливостей спілкування у дітей дошкільного віку: онтогенез спілкування досліджували М. Лісіна, Р. Терещук, дослідження мотиваційно-потребнісної сфери представлені у роботах Р. Дерев'янка, Р. Смирнової, онтогенез мовленнєвого розвитку описаний в роботах Д. Ельконіна, стан особистісної активності і самореалізації дитини через генезис мовлення та вплив конструктивних та деструктивних факторів на мовленнєву складову в особистісному розвитку дітей досліджували Г. Костюк, Т. Піроженко, міжособистісні стосунки дошкільників висвітлені у працях О. Смирнової, психологічні аспекти проблеми особливостей формування дітей 6-7 років як суб'єктів комунікативної та освітньої діяльності розглядала С. Клементєва.

У межах діяльнісного підходу розглянуто структурні компоненти комунікативної діяльності та форми спілкування, якими опановує дитина при нормотиповому розвитку (М. Лісіна). Відповідно до поглядів М. Лісіної розвиток спілкування дошкільників (з однолітками та дорослими) можна розглядати як процес якісних перетворень структури комунікативної діяльності, де кожному віковому етапу відповідає певна форма спілкування (емоційно-практична (ЕП), ситуативно-ділова (СД) та позаситуативно-ділова (ПД) форма спілкування з однолітками).

Вчені визначають спілкування дитини з дорослими та з однолітками різними видами єдиної комунікативної діяльності, яка поєднуються предметом (партнер дитини по спілкуванню) та продуктом діяльності (самопізнання й самооцінка через пізнання й оцінку партнера) (М. Лісіна, А. Рузьська, Р. Смирнова, Р. Терещук.). Вони доводять, що спілкування дошкільників з однолітками має ряд суттєвих особливостей, які якісно відрізняють його від спілкування з дорослими. До основних особливостей відносять: різноманіття комунікативних дій, їх емоційну насиченість, нестандартність та не регламентованість, домінування ініціативних комунікативних актів над відповідними. Показано, що спілкування дітей з однолітками відіграє не менш важливу роль, ніж спілкування з дорослими. Саме у спілкуванні з однолітками дитина опановує на практиці соціальні норми та правила, засвоєні у спілкуванні з дорослою людиною.

Діти дошкільного віку із ЗПР характеризуються нерівномірним або затриманим дозріванням вищих психічних функцій, недостатністю пізнавальної діяльності, зниженням рівня працездатності, недорозвиненням емоційно-особистісної сфери, що в свою чергу обумовлює виникнення загальних та специфічних складнощів у навчанні та в розвитку комунікативної діяльності. Однак група дітей із ЗПР різноманітна за своїм складом та поєднує такі варіанти затримки психічного розвитку, при яких немає підстав вважати їх незворотними (Т. Власова, К. Лебединська, В. Лебединський, М. Певзнер, Г. Сухарева, Г. Шевченко). Автори підкреслюють, що в результаті надання своєчасної комплексної (медичної, психологічної та педагогічної) допомоги більшу частину проблем можна подолати, а саме: відхилення у психічному розвитку дітей стають менш вираженими або діти досягають рівня розвитку нормотипових дітей (У. Ульєнкова). Показано, що спілкування дітей із ЗПР з дорослими та однолітками є важливою умовою для їх розвитку та повноцінної інтеграції до суспільства.

Розвиток комунікативної діяльності дітей із ЗПР відбувається за тими ж формами, що й у дітей з нормотиповим розвитком, але має певні відмінності. Для дітей із ЗПР характерними особливостями мовленнєвого розвитку є бідність словникового запасу, перевага побутової лексики, недостатньо сформований фонематичний слух та фонематичне сприйняття. Визначені особливості мають вплив на формування комунікативної діяльності дітей із ЗПР.

У другому розділі – «Експериментальне дослідження особливостей комунікативної діяльності старших дошкільників із ЗПР з однолітками та характеристика напрямів корекції» – розкрито завдання, зміст, методіку експериментального дослідження та подано результати констатувального експерименту.

Запропоновано функціональну модель спілкування, що побудована на основі SADT-методології та IDEF0-стандарту, та дозволяє наочно представити комунікативний акт як одиницю комунікативної діяльності й оцінити внутрішні взаємозв'язки між окремими операціями та діями цього процесу. Модель має трирівневу ієрархічну структуру: діаграма процесу спілкування, діаграма комунікативного акту, діаграма ініціювання дії.

Діаграма комунікативного акту містить алгоритм з шести основних дій, специфічних за функціональним змістом: сформулювати мету, сформулювати задачу, ініціювати дію спілкування, виконати реакцію у відповідь, оцінити реакцію у відповідь та коригувати поведінку (рис. 1). Комунікативна діяльність розглядається як взаємодія суб'єктів, тому предметом спілкування може виступати суб'єкт 1 – ініціатор спілкування та суб'єкт 2 – партнер по спілкуванню. Відповідно операції спілкування (функціональні блоки) можуть виконуватись як суб'єктом 1, так і суб'єктом 2. На початковому етапі комунікативного акту за потребами та мотивами формуються мета та задачі спілкування. Ця функція виконується суб'єктом 1 – ініціатором спілкування. Зворотній зв'язок (управління за результатами відповідної реакції) враховує необхідність уточнення задач та мети спілкування в залежності від обраної програми поведінки.

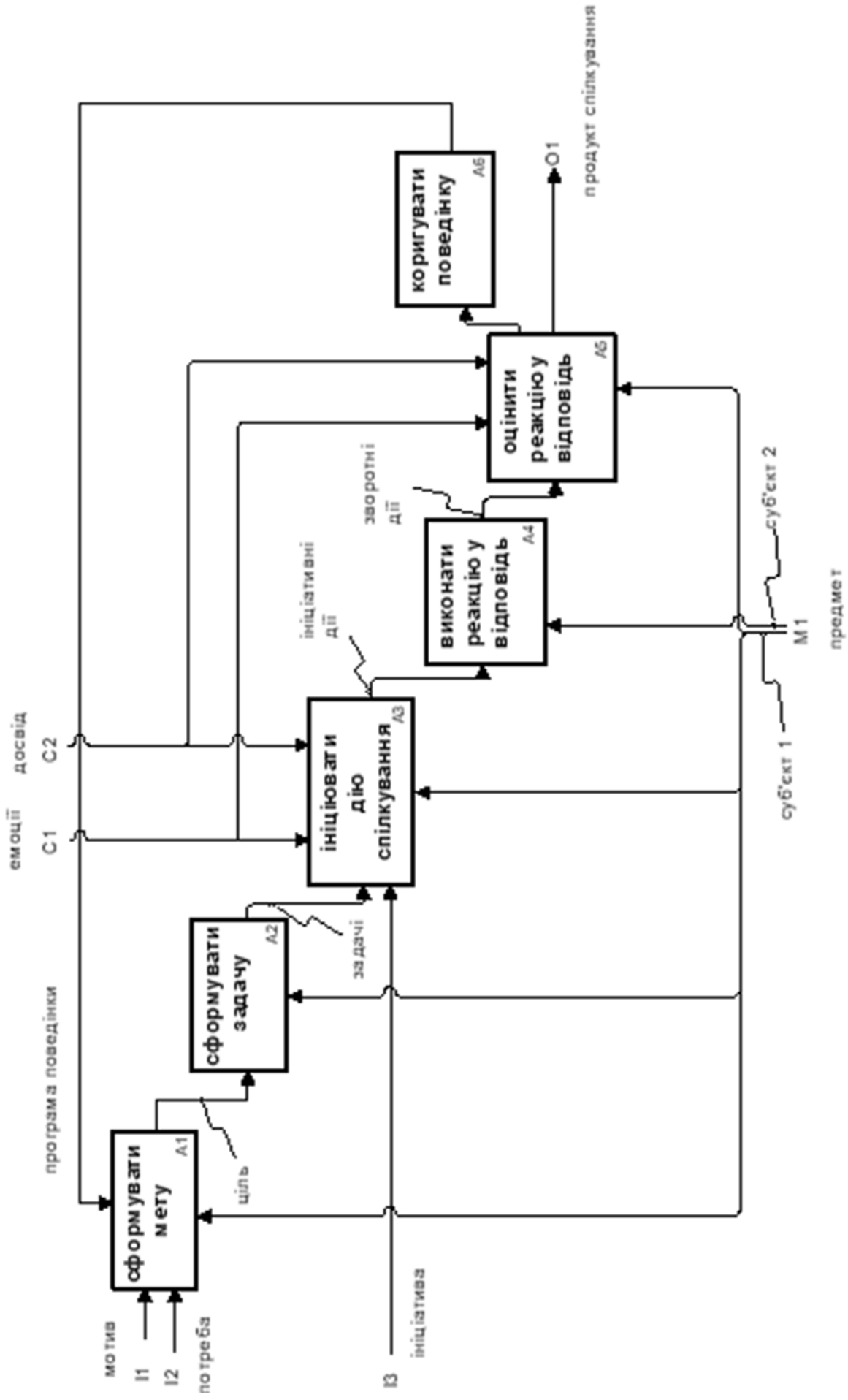

Рисунок 1. Діаграма комунікативного акту

При дослідженні особливостей спілкування можемо спостерігати лише зовнішньо виражені прояви: емоційні реакції, ініціативні та зворотні комунікативні акти (критерій «мовленнєва активність»). Потреби, мотиви, задачі, досвід мають внутрішній характер. Процес спілкування містить велику кількість комунікативних актів, тому кількісним показником його оцінки є «тривалість спілкування». Представлена діаграма дає повний опис комунікативного акту та є загальною для будь-якої категорії суб'єктів комунікативної діяльності.

Для проведення емпіричного дослідження необхідно визначити особливості розвитку окремих компонентів комунікативної діяльності, а саме: провідний мотив, зміст потреби, основні засоби спілкування. Для дослідження зазначених компонентів комунікативної діяльності слід враховувати наступні параметри: рівень комфортності дітей під час взаємодії з однолітками; характер активності по відношенню до суб'єкту спілкування; мовленнєва активність; мовленнєві висловлювання дітей; тривалість спілкування; характер комунікативної ініціативи та емоційного ставлення дітей до однолітків.

Застосування функціональної моделі процесу спілкування у дослідженні дозволило визначити особливості комунікативної діяльності дітей дошкільного віку із ЗПР у ситуації спілкування з нормотиповими однолітками та запропонувати основні напрями психологічної корекції.

Визначення форми та особливостей спілкування у дітей із ЗПР старшого дошкільного віку з однолітками проводилось за модифікованим варіантом методики О. Смирнової та Г. Капчелі щодо з'ясування рівня комунікативної діяльності дітей.

Загальна кількість дітей, що взяли участь у дослідженні на даному етапі склала 82 особи (40 дітей із ЗПР 6-7 років та 42 їх нормально розвинених однолітка). Результати, одержані впродовж констатувального етапу експерименту, засвідчили, що основною формою спілкування з однолітками у більшості дітей із ЗПР старшого дошкільного віку є ситуативно-ділова, проте у їх нормотипових однолітків – позаситуативно-ділова (таб.1).

Таблиця 1

Узагальнені результати експерименту щодо визначення домінуючої форми спілкування з однолітками у дітей із ЗПР

Форма спілкування з однолітками		Категорія дітей	Група	%
ЕП		ЗПР	Група 1	5,00
		НТ	Група 2	0,00
СД		ЗПР	Група 1	70,00
		НТ	Група 2	19,05
ПД	початкова	ЗПР	Група 1	20,00
		НТ	Група 2	52,38
	сформована	ЗПР	Група 1	5,00
		НТ	Група 2	28,57
Всього		ЗПР	Група 1	100
		НТ	Група 2	100

Аналіз здобутих результатів довів необхідність розробки та апробації системи цілеспрямованої корекційно-розвивальної роботи з проблеми розвитку та збагачення форм спілкування у дітей із ЗПР.

Для розробки рекомендацій та планування корекційної роботи з дітьми із ЗПР проведено аналіз якісних характеристик спілкування та особливостей мовленнєвих висловлювань дітей з ситуативно-діловою формою спілкування. Якісні показники спілкування засвідчують, що дітям із ЗПР доступні усі засоби спілкування, однак найчастіше вони використовують експресивно-мімічні та мовленнєві засоби. Зафіксовано, що у дітей із ЗПР недостатньо розвинені мотиви спілкування. Більша кількість висловлювань відображала певну ситуацію та була несоціальною, що пов'язано з недостатньою сформованістю у дітей соціальних уявлень.

При складанні корекційної програми враховано, що роботу з розвитку комунікативної сфери дітей із ЗПР дошкільного віку доцільно проводити в напрямках: розширення репертуару вербальних та невербальних засобів спілкування (візуальні, жестові, емоційно-мімічні, пантомімічні, мовленнєві); розвиток здатності усвідомлення себе та сприйняття однолітка як суб'єкта спілкування, формування емоційно-позитивного сприйняття однолітка, потреби у спілкуванні з ровесниками; подальше формування у дітей соціальних уявлень, усвідомлення та відтворення в іграх різноманітних видів соціальних відносин.

У третьому розділі – **«Система роботи практичного психолога з корекції комунікативної діяльності старших дошкільників із ЗПР з однолітками»** – розглядаються питання організації процесу психологічної корекції комунікативної діяльності дітей із ЗПР старшого дошкільного віку та визначається ефективність впровадження в практику роботи ЗДО програми психокорекції.

Обґрунтовано модель психологічної корекції комунікативної діяльності дітей старшого дошкільного віку із ЗПР (рис. 2), в якій зазначено: суб'єкти корекційного процесу; принципи корекційної роботи та законодавча база діяльності системи освіти України; методи діагностики та етапи корекційної роботи. Відповідно до моделі процес психологічної корекції містить чотири взаємопов'язані етапи: підготовчий, діагностичний, корекційний, підсумковий.

Метою першого – підготовчого етапу є встановлення емоційно-психологічного контакту з дитиною та її родиною. Зміст цього етапу передбачав отримання первинної інформації про стан психофізичного здоров'я дітей (збір анамнестичних даних); встановлення емоційно-довірливого контакту з батьками та формування установки щодо участі в системі корекційно-розвивальних заходів разом з дитиною; встановлення взаємозв'язку між учасниками корекційного процесу (вихователями, батьками, дітьми); добір діагностичного інструментарію з проблеми дослідження та визначення критеріїв дослідження.

Другий – діагностичний етап – спрямовано на дослідження особливостей комунікативної діяльності та визначення на їх основі провідної форми спілкування дітей старшого дошкільного віку із ЗПР з однолітками. Результатом другого етапу стало визначення напрямів корекційної роботи та розробка системи заходів, спрямованих на корекцію комунікативної діяльності дошкільників із ЗПР; розробка програми спецкурсу щодо розвитку діяльності спілкування дітей старшого дошкільного віку із ЗПР з однолітками.

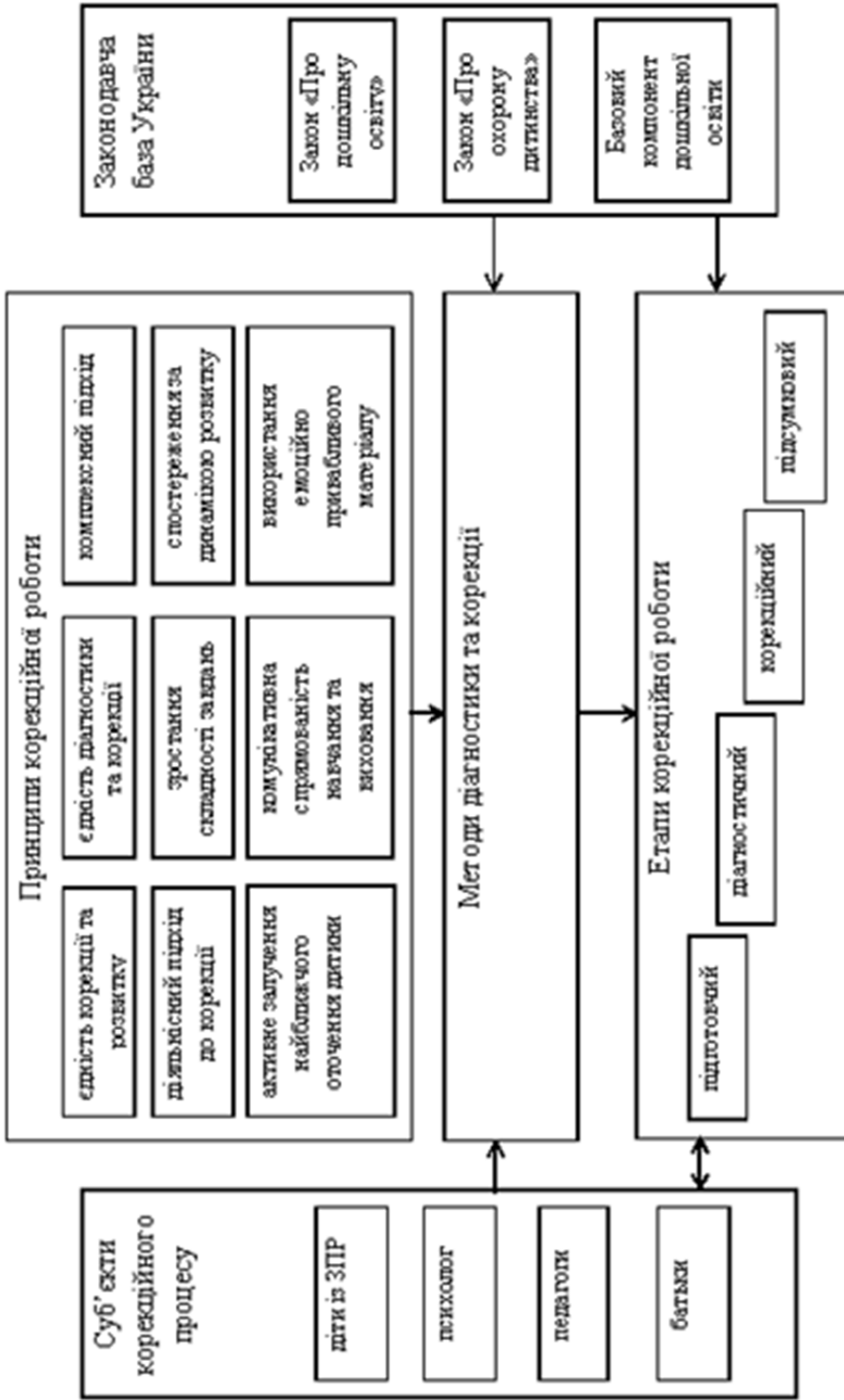

Рисунок 2. Модель корекції комунікативної діяльності дітей старшого дошкільного віку із ЗПР

На даному етапі експерименту було обстежено 60 дітей із ЗПР (30 дітей експериментальної групи (ЕГ) та 30 дітей контрольної групи (КГ)). Система роботи практичного психолога впроваджувалась у роботу з дітьми експериментальної групи. Контрольна група була введена для порівняння результатів за підсумками психокорекції для визначення ефективності результатів системи роботи. Такий дизайн експерименту дозволив врахувати наявність змін у відповідності до природного розвитку дітей експериментальної групи, які могли відбутися незалежно від проведення програми формування експерименту. У корекційній програмі могли відбутися зміни у відповідності до природного розвитку дітей.

На третьому, корекційному, етапі було впроваджено систему роботи практичного психолога з організації корекції комунікативної діяльності дітей старшого дошкільного віку із ЗПР з метою наближення показників форми спілкування дітей із ЗПР до вікової норми (за М. Лісіної), а саме: поширення репертуару засобів спілкування та розвиток комунікативних навичок (здатності їх використовувати); розвиток здатності усвідомлювати себе та сприймати однолітків як суб'єктів спілкування; формування емоційно-позитивного сприйняття однолітків; формування потреби у спілкуванні (діловому, особистісному, пізнавальному); формування у дітей соціальних уявлень, усвідомлення та відтворення в ігровій формі соціальних стосунків, вдосконалення навичок культури спілкування дітей; виховання шанобливого ставлення до однолітків та дорослих людей, що забезпечує можливості для повноцінної інтеграції дітей із ЗПР до суспільства. Змістом даного етапу було передбачено організацію психокорекційного процесу на основі взаємодії батьків, дитини і педагогів та спостереження за динамікою змін у комунікативному розвитку дітей із ЗПР.

Система роботи практичного психолога з корекції комунікативної діяльності дітей містила декілька взаємопов'язаних блоків: програму психологічної корекції для дітей із ЗПР, роботу з вихователями та батьками дітей експериментальної групи. Робота з дітьми за програмою психологічної корекції відбувалась у груповій формі та на індивідуальних заняттях.

Для підвищення комунікативної компетентності вихователів та батьків було проведено цикл тематичних консультацій, навчальних семінарів, занять з елементами тренінгу. Впроваджено інтерактивні форми роботи (мозковий штурм, аналіз ситуаційних вправ, аналіз критичних випадків, рольова гра). Творча спрямованість завдань та сумісне вирішення проблем дозволило зробити процес навчання дорослих більш цікавим і привабливим, забезпечило можливість для самовираження кожного учасника. Крім того вихователям були запропоновані ігри та вправи для організації дітей під час прогулянок та на заняттях, спрямованих на формування у дітей навичок взаємодії, вміння розуміти свій емоційний стан та інших людей. Особливу увагу вихователям пропонувалось звернути на педагогічний потенціал рольових ігор для розвитку та вдосконалення комунікативних навичок дітей.

Метою четвертого – підсумкового етапу було здійснення аналізу корекційного впливу та визначення ефективності впровадження в практику

роботи ЗДО системи роботи практичного психолога з організації корекції комунікативної діяльності дітей старшого дошкільного віку із ЗПР. На цьому етапі було проведено контрольне дослідження щодо особливостей розвитку спілкування дитини із ЗПР з однолітками та здійснена експертна оцінка результативності корекційного впливу.

Порівняння результатів експерименту до та після впровадження програми психологічної корекції комунікативної діяльності дітей старшого дошкільного віку із ЗПР представлено в таблиці 2.

Таблиця 2

Форми спілкування дітей старшого дошкільного віку із ЗПР (до та після експериментального впливу)

Форми спілкування з однолітками	Група	% до впливу	% після впливу	Ф-емпіричне	Статистична значимість
ЕП	ЕГ	6,7	3,3	0,60	$\alpha > 0,05$
	КГ	3,3	3,3	0,0	$\alpha > 0,05$
СД	ЕГ	83,3	63,3	1,78	$\alpha < 0,05$
	КГ	90,0	86,7	0,60	$\alpha > 0,05$
ПД	ЕГ	10,0	33,3	2,28	$\alpha < 0,05$
	КГ	6,7	10,0	0,60	$\alpha > 0,05$
Підвищили рівень спілкування	ЕГ		26,7	2,78	$\alpha < 0,01$
	КГ		3,3		

Для перевірки статистичної значущості відмінностей результатів дослідження щодо форм спілкування з однолітками дітей до та після корекційного впливу в експериментальній та контрольній групах та для порівняння кількості дітей, які підвищили рівень спілкування протягом формувального експерименту був використаний кутовий критерій Фішера. На рівні значимості $\alpha \leq 0,01$ доведено підвищення рівня спілкування з однолітками дітей із ЗПР з експериментальної групи. Тобто систему роботи практичного психолога з корекції комунікативної діяльності дітей старшого дошкільного віку із ЗПР, можна визначити ефективною для використання в умовах ЗДО.

Доведено на рівні значимості $\alpha \leq 0,05$, ефективність зазначеного впливу саме для дітей старшого дошкільного віку із ЗПР з ситуативно-діловою формою спілкування з однолітками. Результати обстеження після експериментального впливу зазначили, що нормативна для цього віку позаситуативно-ділова форма спілкування (ПД) стала домінуючою у 33,3% дітей із ЗПР з експериментальної групи. Цей показник підвищився на 23,3% у порівнянні з результатами обстеження дітей до експериментального впливу. В свою чергу в групі, що не брала участь в корекційних заходах, лише 3,3% дітей із ЗПР підвищили рівень спілкування з однолітками за рахунок фактору розвитку.

Крім того, 3,3% дітей із ЗПР з експериментальної групи, у яких до корекційного впливу було визначено емоційно-практичну форму спілкування з однолітками, після впливу підвищили свій рівень спілкування до ситуативно-

ділової форми. Жодна дитина з контрольної групи не підвищила емоційно-практичну форму спілкування з однолітками до ситуативно-ділової форми.

Результати впровадження системи роботи практичного психолога з корекції комунікативної діяльності дітей старшого дошкільного віку із ЗПР підтвердили, що вирішення проблем, пов'язаних з формуванням навички спілкування у цих дітей з однолітками потребує комплексного підходу із залученням всіх учасників освітнього процесу (діти, батьки, вихователі). Такий підхід дозволяє дітям із ЗПР досягнути нормативно-вікової (позаситуативно-ділової) форми спілкування з однолітками.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів складної психолого-педагогічної і соціальної проблеми, яка не втрачає своєї актуальності для розвитку спеціальної психології та корекційно-реабілітаційної педагогіки. Так, заслуговує на увагу питання диференційної діагностики і корекції комунікативної діяльності у динаміко-віковому аспекті стосовно різних категорій осіб з ускладненнями процесів розвитку та соціалізації, особливостей і можливостей їх комунікативної діяльності, опосередкованої новітніми інформаційними технологіями при комп'ютеризації освітнього процесу тощо.

ВИСНОВКИ

За результатами дослідження психологічних особливостей комунікативної діяльності дітей із ЗПР старшого дошкільного віку з однолітками можна зробити наступні висновки:

1. На основі теоретичного аналізу та систематизації наукових уявлень про природу та зміст ЗПР висвітлено значущість психологічної корекції комунікативної діяльності для розвитку дітей старшого дошкільного віку із ЗПР та їх соціалізації. В умовах закладів дошкільної освіти саме в процесі спілкування з однолітками відпрацьовуються та закріплюються вікові новоутворення психіки.

2. Розроблено функціональну модель процесу спілкування на основі SADT-методології та IDEF0-стандарту, що надає можливість визначити внутрішні взаємозв'язки між операціями і діями в окремих комунікативних актах. Модель має трирівневу ієрархічну структуру: діаграма процесу спілкування, діаграма комунікативного акту, діаграма ініціювання дії.

3. Визначено критерії експериментального дослідження особливостей комунікативного акту дітей старшого дошкільного віку із ЗПР у спілкуванні з однолітками, а саме: об'єкт уваги в перші хвилини взаємодії; рівень комфортності під час взаємодії; характер активності по відношенню до суб'єкту спілкування; мовленнєва активність; мовленнєві висловлювання дітей; тривалість спілкування; кількість відволікань. Сумарний бал оцінок за критеріями надає можливість визначити домінуючу форму спілкування дитини з однолітками.

4. Емпірично досліджено особливості комунікативної діяльності дітей із ЗПР старшого дошкільного віку з однолітками. Визначено, що домінуючою формою спілкування у дітей із ЗПР є ситуативно-ділова. Це свідчить про те, що більшість дітей із ЗПР мають відставання у розвитку спілкування з однолітками у порівнянні з нормотиповими дітьми. Спостерігається порушення окремих

операцій комунікативного акту, які пов'язані з недостатнім досвідом та рівнем володіння засобами спілкування, недорозвиненням емоційної сфери.

5. Встановлено, що коригувальну допомогу дітям із ЗПР слід здійснювати в наступних напрямках: поширення репертуару засобів спілкування та розвиток комунікативних навичок (здатності їх використовувати); розвиток здатності усвідомлювати себе та сприймати однолітків як суб'єктів спілкування; формування емоційно-позитивного сприйняття однолітків; формування потреби в спілкуванні (діловому, особистісному, пізнавальному); формування у дітей соціальних уявлень, усвідомлення та відтворення в ігровій формі соціальних стосунків, вдосконалення навичок культури спілкування.

6. Запропоновано модель корекції комунікативної діяльності дітей старшого дошкільного віку із ЗПР в умовах ЗДО, що передбачає визначення її взаємозв'язків та елементів, а саме: суб'єктів корекційного процесу, принципів корекційної роботи, законодавчої бази діяльності системи освіти України, використання методів діагностики, етапів корекційної роботи (підготовчого, діагностичного, корекційного, підсумкового).

7. Запропоновано систему роботи практичного психолога з корекції комунікативної діяльності дітей із ЗПР старшого дошкільного віку, що містить три взаємопов'язаних блоки: програму психологічної корекції для дітей із ЗПР, освітню роботу з вихователями та батьками. Проведено її експериментальну перевірку в умовах ЗДО у груповій формі та на індивідуальних заняттях. За результатами впровадження програми психологічної корекції визначено, що кількість дітей із ЗПР експериментальної групи, які підвищили рівень спілкування, збільшилась на 23,4% у порівнянні з результатами обстеження дітей контрольної групи.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті в наукових фахових виданнях України

1. Семенцова О.М. Психологічні особливості ситуативно-ділової форми спілкування з однолітками дітей з ЗПР старшого дошкільного віку. Фаховий збірник ВАК України: *Актуальні проблеми психології*. Т. 1. Організаційна психологія. Економічна психологія. Соціальна психологія. Ч. 21-22. / За ред. С.Д. Максименка, Л.М. Карамушки. 2008. С. 194-198.

2. Семенцова О.М. Функціональна модель процесу спілкування. *Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»*. Філософія. Психологія. Педагогіка: зб. наук. Праць. Київ: ІВЦ «Політехніка», 2009. № 1 (25). С. 104-108.

3. Семенцова О.М. Комунікативна діяльність та психологічний супровід її розвитку у дітей старшого дошкільного віку з ЗПР. *Актуальні проблеми психології*: збірник наукових праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка НАПН України у 12 томах / За ред. проф. С.Д. Максименка. Т. 4. Вип. 6. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2010. С. 169-176.

4. Семенцова О.М. Корекційно-розвиваюча робота з питань формування нормативно-вікових форм спілкування з однолітками у дітей ЗПР. *НАУКОВИЙ ЧАСОПИС НПУ імені М.П. Драгоманова*. Серія 19. *Корекційна педагогіка та*

спеціальна психологія: зб. наукових праць. К.: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2010. № 16. С. 177-180.

5. Семенцова О.М. Теоретико-організаційні аспекти корекції комунікативної діяльності дітей із ЗПР в умовах дошкільного навчального закладу. *Науковий вісник Херсонського Державного Університету*: збірник наукових праць. Серія *Психологічні науки*. Випуск 6. Херсон, 2015. С. 196-201.

Статті у фахових виданнях, віднесених до міжнародної наукометричної бази

6. Семенцова О.М. Теоретичні уявлення про затримку психічного розвитку та визначення напрямків корекційної допомоги дітям. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова*. Серія 19. *Корекційна педагогіка та спеціальна психологія*. Випуск 37: збірник наукових праць. М-во освіти і науки. Серія науки України. Нац. пед. ун-т імені М.П. Драгоманова. Київ: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2019. С. 110-119.

Праці, що засвідчують апробацію матеріалів дисертації

7. Семенцова О. Психологические особенности общения со сверстниками детей старшего дошкольного возраста с ЗПР. *Психологическая наука в образовательном пространстве*: Материалы V региональной научно-практической конференции НГПУ, 2008. С. 92-95.

8. Семенцова О.Н. Становление деятельности общения со сверстником у детей старшего дошкольного возраста с задержкой психического развития. *Проблемный ребенок в современном социокультурном пространстве образования и семьи*: материалы международной научно-практической конференции. Н. Новгород: НГПУ, 2009. С. 270-272.

9. Семенцова О.М. Психологічні особливості ситуативно-ділової форми спілкування з однолітками у дітей з ЗПР старшого дошкільного віку. *Тиждень науки*: тези доповідей наук.-техн. конф. (Запоріжжя, 13-17 квітня 2009 р.) / Відп. ред. Ю.М. Внуков. Запоріжжя: ЗНТУ, 2009. Т. 3. С.194-195.

10. Семенцова О.М. Комунікативна діяльність та психологічний супровід її розвитку у дітей старшого дошкільного віку з ЗПР. *Тиждень науки*: зб. тез доп. щоріч. наук.-практ. конф. викладачів, науковців, молодих учених, аспірантів, студентів ЗНТУ (Запоріжжя, 12-16 квітня 2010 р). В 4 т. Т. 4 / Відп. ред. Ю.М. Внуков. Запоріжжя: ЗНТУ, 2010. С. 96-98.

11. Семенцова О.М. Корекційно-розвивальна робота з питань формування нормативно-вікових форм спілкування з однолітками у дітей ЗПР. *Тиждень науки*: зб. тез доп. щоріч. наук.-практ. конф. викладачів, науковців, молодих учених, аспірантів, студентів ЗНТУ (Запоріжжя, 11-15 квітня 2011 р). В 4 т. Т. 4 / Відп. ред. Ю.М. Внуков. Запоріжжя: ЗНТУ, 2011. С. 128-130.

12. Семенцова О.М. Особливості розвитку комунікативної діяльності дошкільників із ЗПР. *Тиждень науки*: зб. тез доп. щоріч. наук.-практ. конф. викладачів, науковців, молодих учених, аспірантів, студентів ЗНТУ (Запоріжжя, 15-19 квітня 2013 р). В 5 т. Т. 2 / Відп. ред. Ю.М. Внуков. Запоріжжя: ЗНТУ, 2013. С. 162-164.

13. Семенцова О.М., Повстяна Г.Ю. Психологічна корекція спілкування дітей старшого дошкільного віку із ЗПР. *Тиждень науки*: зб. тез доп. щоріч. наук.-

практ. конф. викладачів, науковців, молодих учених, аспірантів, студентів ЗНТУ (Запоріжжя, 15-19 квітня 2013 р). В 5 т. Т. 2 / Відп. ред. Ю.М. Внуков. Запоріжжя: ЗНТУ, 2013. С. 216-219.

14. Семенцова О.М. Особливості комунікативно-мовного розвитку дошкільників із ЗПР. *Тиждень науки*: зб. тез доп. щоріч. наук.-практ. конф. викладачів, науковців, молодих учених, аспірантів, студентів ЗНТУ (Запоріжжя, 14-18 квітня 2014 р). В 5 т. Т. 5 / Редкол.: Ю.М. Внуков (відпов. ред.) та ін. Запоріжжя: ЗНТУ, 2014. С. 201-202.

15. Семенцова О.М. Особливості розвитку комунікативної діяльності дошкільників із ЗПР. *Особистість в єдиному освітньому просторі*: електронний збірник тез V Міжнародного освітнього форуму (КЗ «Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти» ЗОР, 7-18 квітня 2014 року). Запоріжжя: ЗОППО, 2014.

16. Семенцова О.М. Теоретико-організаційні принципи корекції комунікативної діяльності дітей із ЗПР в умовах дошкільного навчального закладу. *Тиждень науки*: тези доповідей науково-практичної конференції (Запоріжжя, 13–17 квітня 2015 р.) / Редкол.: Ю. М. Внуков (відпов. ред.) та ін. Т.3. Запоріжжя : ЗНТУ, 2015. С. 337-338.

17. Семенцова О.М. Розвиток комунікативної компетентності вихователів ДНЗ. *Тиждень науки*: тези доповідей науково-практичної конференції (Запоріжжя, 18–21 квітня 2016 р.) / Редкол.: Ю.М. Внуков (відпов. ред.) та ін. Т. 4. Запоріжжя: ЗНТУ, 2016. С. 276-278.

18. Семенцова О.М. Психологічні розбіжності спілкування з дорослими та однолітками дітей старшого дошкільного віку. *Тиждень науки*: зб. тез доп. щоріч. наук.-практ. конф. викладачів, науковців, молодих учених, аспірантів, студентів ЗНТУ (Запоріжжя, 18-21 квітня 2017 р). Т. 4 / Відп. ред. Ю.М. Внуков. Запоріжжя: ЗНТУ, 2017. С. 2072-2073.

19. Семенцова О.М. До проблеми визначення поняття «Затримка психічного розвитку». *Тиждень науки*: зб. тез доп. щоріч. наук.-практ. конф. викладачів, науковців, молодих учених, аспірантів, студентів ЗНТУ (Запоріжжя, 16-20 квітня 2018 р). Запоріжжя: ЗНТУ, 2018. С. 2422-2424.

20. Семенцова О.М. Узагальнення уявлень про природу та психологічні особливості затримки психічного розвитку. *Тиждень науки*: тези доповідей науково-практичної конференції (Запоріжжя, 15–19 квітня 2019 р.) [Електронний ресурс] / Редкол.: В.В. Наумик (відпов. ред.) Електрон. дані. – Запоріжжя: ЗНТУ, 2019. С. 90-91.

21. Семенцова О.М. Психологічна корекція комунікативної діяльності дітей із ЗПР у спеціалізованих та інклюзивних групах закладів дошкільної освіти. *Тиждень науки*: тези доповідей науково-практичної конференції, Запоріжжя, 13–17 квітня 2020 р. [Електронний ресурс] / Редкол.: В.В. Наумик (відпов. ред.) Електрон. дані. Запоріжжя: НУ «ЗП», 2020. С. 159-161.

Праці, що додатково відображають наукові результати дисертації

22. Семенцова О.М. Розвиток комунікативної компетентності вихователів спеціалізованих дошкільних навчальних. *Психологічні проблеми соціалізації*

особистості в умовах трансформації суспільства: монографія / за ред. В.Й. Бочелюка. Запоріжжя: Просвіта, 2016. С. 136-149.

23. Семенцова О.М. Теоретико-методологічні основи дослідження розвитку спілкування дітей старшого дошкільного віку у нормі та при затримці психічного розвитку. *Психологічні основи розвитку особистості*: монографія / за заг. ред. В.Й. Бочелюка, за ред. М.А. Дергач, Н.В. Волошиної. Запоріжжя: Просвіта, 2017. С. 224-241.

АНОТАЦІЇ

Семенцова О.М. Психологічна корекція комунікативної діяльності старших дошкільників з ЗПР. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.08 – спеціальна психологія – Національний педагогічний університет ім. М. Драгоманова. – Київ, 2021.

Дисертаційне дослідження присвячено проблемі психологічної корекції комунікативної діяльності дітей старшого дошкільного віку із ЗПР у закладах дошкільної освіти. Розроблено функціональну модель процесу спілкування, що надає можливість визначити внутрішні взаємозв'язки між операціями і діями в окремих комунікативних актах.

Обґрунтовано програму експериментального дослідження комунікативного розвитку старших дошкільників із ЗПР з однолітками. Встановлено, що коригувальну допомогу дітям із ЗПР слід здійснювати у наступних напрямках: поширення репертуару засобів спілкування та розвиток комунікативних навичок; розвиток здатності усвідомлювати себе та сприймати однолітків як суб'єктів спілкування; формування емоційно-позитивного сприйняття однолітків; формування потреби у спілкуванні; формування у дітей соціальних уявлень, усвідомлення та відтворення в ігровій формі соціальних стосунків, вдосконалення навичок культури спілкування дітей. Доведено ефективність впровадження системи роботи з організації психологічної корекції спілкування дітей із ЗПР з однолітками у закладі дошкільної освіти.

Ключові слова: комунікативна діяльність, комунікативний акт, форми спілкування, затримка психічного розвитку, діти старшого дошкільного віку, психологічна корекція.

Семенцова О.Н. Психологическая коррекция коммуникативной деятельности старших дошкольников с ЗПР. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата психологических наук по специальности 19.00.08 – специальная психология. – Национальный педагогический университет им. М. Драгоманова. – Киев, 2021.

Диссертационное исследование посвящено проблеме психологической коррекции коммуникативной деятельности детей старшего дошкольного возраста с ЗПР в учреждениях дошкольного образования.

На основе анализа изучения проблемы в отечественных и зарубежных исследованиях охарактеризованы подходы к определению феномена «коммуникативная деятельность». Теоретический анализ показал

синонимичность дефиниций «коммуникативная деятельность» и «общение», что подтверждается исследованиями ученых, которые рассматривали общение с позиций деятельностного подхода. Рассмотрены структурные компоненты коммуникативной деятельности и формы общения, свойственные детям с нормотипичным развитием. Доказана значимость психологической коррекции коммуникативной деятельности для развития детей старшего дошкольного возраста с ЗПР и их социализации.

В работе представлена функциональная модель общения, в которой учитываются внутренние взаимосвязи между операциями и действиями в отдельных коммуникативных актах. Данная модель позволяет наглядно представить особенности коммуникативного акта как единицы коммуникативной деятельности.

Определение ведущей формы общения детей старшего дошкольного возраста с ЗПР со сверстниками проведено с помощью диагностической методики Е. Смирновой, Г. Капчели (модификация О. Семенцовой). В результате эмпирического исследования подтверждено, что дети с ЗПР отстают от своих нормотипичных сверстников в развитии коммуникативной деятельности. Установлено, что в общении детей с ЗПР со сверстниками наблюдается нарушение отдельных операций коммуникативного акта, которые связаны с недостаточным практическим опытом и уровнем владения средствами общения, недоразвитием эмоциональной сферы. Установлено, что коррекционную помощь детям с ЗПР следует проводить в направлении расширения средств общения и развития коммуникативных навыков; развития способности осознавать себя и воспринимать своих сверстников как субъектов общения; формирования эмоционально-позитивного восприятия сверстников; формирования потребности в общении; формирования представлений о социальных отношениях и опыта взаимодействия детей с ЗПР со сверстниками в игровой форме; совершенствования навыков культуры общения детей.

Предложена модель и система работы практического психолога для коррекции коммуникативной деятельности детей старшего дошкольного возраста с ЗПР в условиях учреждений дошкольного образования. Работа включает обоснование и результаты экспериментальной проверки программы психологической коррекции коммуникативной деятельности детей с ЗПР старшего дошкольного возраста. По результатам внедрения программы психологической коррекции в практику работы дошкольных образовательных учреждений зафиксирована положительная динамика в развитии коммуникативной деятельности детей старшего дошкольного возраста с ЗПР и доказана эффективность ее применения.

Ключевые слова: коммуникативная деятельность, коммуникативный акт, формы общения, задержка психического развития, дети старшего дошкольного возраста, психологическая коррекция.

Sementsova O.M. Psychological correction of communicative activity of senior preschoolers with disorders of mental development. – Manuscript copyright.

Dissertation for obtaining the degree of a candidate of psychological sciences; specialty 19.00.08 – Special Psychology. – National Pedagogical Dragomanov University. – Kyiv, 2021.

The dissertation research is devoted to the problem of psychological correction of communicative activity of senior preschoolers with disorders of mental development in preschool institutions. A functional model of the communicative activity process has been developed, which takes into account the dynamics of the communication process and the internal relationships between the behaviors and actions of children in individual communicative acts. The program of experimental research of communicative development of senior preschoolers who have disorders of mental development with same age peers is substantiated. It is established that corrective assistance to children with disorders of mental development should be directed in the following areas: diversification of the repertoire of communication methods and development of communication skills; development of the ability to be self-aware and to perceive peers as subjects of communication; formation of emotionally positive perception of peers; formation of the communication need; formation of children's social representations, awareness and reproduction of social relations while playing, improvement of children's communication skills; fostering respect for peers and adults. The effectiveness of the implementation of the process of psychological correction of communication of children with disorders of mental development with peers in preschool education is proved.

Key words: communicative activity, communicative act, forms of communication, disorders of mental development, children of senior preschool age, psychological correction.

Підписано до друку 08.07.2021 р. Формат 60x84/16.
Папір офсетний. Гарнітура Times.
Наклад 100 прим. Зам. № 099
Віддруковано з оригіналів.

Видавництво Національного педагогічного університету
імені М.П. Драгоманова. 01601, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9
Свідоцтво про реєстрацію № 1101 від 29.10.2002.
(044) 239-30-26.